

הלכות תפלין סימן כז

(כד) *מניח בשמאלו שהוא ימין של (יב) ו(יא) כל אדם, ואם (כח) שולט בשתי ידיו מניח בשמאל כל אדם. ואם כותב בימינו ושאר כל מעשיו עושה בשמאלו, או כותב בשמאלו ושאר כל מעשיו עושה בקימין, ויש אומרים שני תפלין ביד (כו) שמש כח, דבנין יד פה, *יגיש אומרים שהיך שכותב בה היא (כו) חשוכה (יג) ימין לענין זה ומניח תפלין ביד שפגגה: (הגה (כח) *יהי נהגה): ז לאף-על-פי שיש לאדם מקום הנחת תפלין, יניח תפלין, כי מקום יש בידו להניח שתי תפלין, כי העצם הסמוך לבית השחי, מחציתו (כט) עד הקוב"ד הוא מקום הנחת תפלין: ח ארץ רצועה של יד, כדי שתקוף את הזרוע ויקשר ממנה הקשר ותמתח על אצבע אמצעית, ויקרף ממנה על אצבעו (ל) שלשה (יג) כריכות ויקשר. ויגהיג העולם לקרף על הזרוע ששה (לא) או שבעה (יד) כריכות: הגה (לב) ואין לקרף הרצועה על (טו) ו(טז) התתורא כדי לחזקה על היד (מהר"ל): ט מקום הנחת

י הראש בשם בעל התוספות כ טור והנחת סמ"ק והנחת מימין בשם רמב"ם היאל ל בית יוסף קצא כותב מ ערובין עז ב מנחות לה לדעת הרמב"ם פסק ג מהלכות תפלין וסמ"ג בשם הור"ם ס"ח בית יוסף ע מנחות לו

באר היטב

קס"ז: (יא) כל אדם. ואם הניחו בימינו שהוא שמאל כל אדם אפילו בדיעבד לא יצא, חוט השני סימן כח: (יג) ימין. ואם כותב ביד ימין בשמאל כל אדם. ואם הרגיל עצמו לכתב בשמאל ועושה כל מלאכתו בקימין, יניח בשמאל כל אדם, עין מ"א ו(עין בספר אלהו רבה שהשיג על פשרת מ"א ופסק בדעת ש"ע, ומסים: מיהו אדם שאין יכול לכתב ימין בקימין כשעושה כל מעשיו בשמאל): (יג) כריכות. א' בפרק האמצעי וב' בפתחתן, האר"י ז"ל: (יד) כריכות. וכ"כ האר"י ז"ל ו(עין יד אהרן: (טו) התתורא. רק הוא מלי קצין של ראש, מהר"ל. ובשכ"נ חולק על מהר"ל כנה וכתב ופס חזי מאי קצא דבר, שכל העולם נהגים לקשר המעברתא עם הרצועה ע"ש, וכ"כ עטרת דקנים ממשמעות ש"ע מר"י לוריא ז"ל: ויש רצועה של יד על התתורא של יד מיד אחר הקשיבה כדי שלא תזוז ממקומה, דאם נזה ממקומה אז הנה כא יליד ספק ברכה, ואח"כ יקשר בקבוצת ג' כריכות ובזרוע ד' כריכות ואח"כ יניח שלי"ראש ע"ש וע"ל סימן כח ס"ק יב:

משנה ברורה

רב מלאכתו: (כד) מניח בשמאלו. ואם הניחו בימינו, שהוא שמאל כל אדם, אף בדיעבד לא יצא נחוט השני סימן כח, ו(עין בבאור הלכה: (כח) שולט בשתי ידיו. רוצה לומר, שעושה כל המלאכות בשניהם שנה בשנה, אבל אם נקל לו לעשות בשמאל, אף שכול לעשות אותם גם בקימין, זה לא מקרי שולט בשתי ידיו וכן מוכח לקמן בסמ"ק תרנא בשערי תשובה, עין שם: (כו) שמש כח. רוצה לומר, דכתיבה אין לה שום מעלה משאר מלאכה יחידית, ואוליין בתר רב המעשים, והיא הנקראת שמאל: (כז) חשוכה ימין. דכתיב ויקשרתם וכתבתם, משמע דכאזו יד שכותב בה, צריך לקשר את התפלין על היד שפגגה: (כט) מיהו כשלא נולד כן, רק אחר כך הרגיל עצמו לכתב בשמאל ושאר מעשיו עושה בקימין, יניח בשמאל כל אדם: (ל) שאין יכול לכתב, אבל עלמא אוליין בתר שאר מלאכות, באיזה יד שעושה אותם נקרא ימין: (כח) ויהי נהגה. עין בבאור הלכה: (כט) עד הקוב"ד. רוצה לומר (לא) בבשר התפוח אשר לצד הקוב"ד ולא עד הקוב"ד ממש: (ל) ואם נתפשט המפה בכל בשר התפוח אשר לצד הקוב"ד, ויכול לסמוך על דעת המקלין להניח בבשר התפוח אשר בחצי העליון של עצם: (לב) ואם המפה גדולה ומצטער בהנחת התפלין, פטור מלהניח התפלין של יד אפילו נשאר לו מקום, ויניח של ראש לבד, ובדלעיל בסמ"ק כו עין שם, ו(עין מה שכתבנו בסעיף ה בסעיף קטן יח: ח (ל) שלשה כריכות. שנים (לג) בפרק התתורא ואחד בפרק האמצעי: (לד) ויש אומרים דתחלה אחד בפרק אמצעי ואחר כך שנים בפרק התתורא. ואתן הכריכות יעשה אחר הנחת השלי"ראש: (לא) או שבעה. ואין נהגין שבעה [אחרונים]. ו(עין בשערי תשובה שפסק דאין לעשות אלו ה' כריכות רק על הזרוע, ולא קצת שנהגים לעשות ג' כריכות על הקבוצת של על הזרוע: (לב) ואין לקרף. שכתב נתקם ויקשרתם" ברוצח ששל המעברתא, וכמו בתפלין של ראש שחלי ברוצח שכותב המעברתא: (לו) וכן שאין מצוה כלל בפריכה לכן אין להניחה על

שערי תשובה

נאמר ומפיל כל בלשון ראיה לדרשא, וה"נ כחא ד"נראו כל עמי הארץ שיהיה השיעור בור אצלם כאלו ראו בעיניהם מוש: ו(יא) כל אדם. עבה"ט. ו(עין מ"ש לעיל ס"ק א, ומדברי הבע"ע שהביא תב"י נראה דס"ל דצא. ובשלימי צבור כתב וז"ל: ומצאתי בספר זרזנק לפתור צמח הארץ ונרבה בראיות שאשר יד ימינו אינו ראוי לשנות משאר כל אדם, שלא לשנות הפיר מעליו ע"ש: (טז) התתורא. עבה"ט. ובכרי"ס פסח שכתב בשם מהר"י צמח שהרב מהר"י ויטל העיד שאביו מהר"י ז"ל כשהיה עובר הרצועה בזרוע היה מהסס חושב וקושר היד עם התפלה וממשיך הרצועה אל הזרוע לעשות הכריכות, אבל בקבוצת לא עשה שום פריכה כלל, ואמר מהר"י שכן נהג רבנו האר"י ז"ל. ומקרי צמח חוכים פן מדברי המשכיל פסח הלך וכן נהגו: ו(עין מ"ש התשובה ח"ג סי' קיח ע"ל. ובמה"ב פסח על מ"ש פאן שאין לקרף הרצועה על התתורא ז"ל: העולם נהגין להסך כמ"ש האחרונים וכתבו שכן מוכח מדברי גורי האר"י ז"ל. וקרב מור וקציעה העיד שהתאמר מר אביו היה בדרך הרצועה על התתורא וככתב דעצמו נפיקו עמו ע"ש. ואי תפס שבמה"ב נראה שמשפטים להסך ממש"כ בכרי"ס צמח מהר"י צמח וכתב וכן נהגו. ובספר שלמי צבור ראיתי שכתב

באור הלכה

ואפילו נעשה וכו', כן כתב מגן אברהם סעיף קטן ט בשם מהר"י, ואף דסיס שם ויש חולקין על זה, מכל מקום מוכח בסוף סעיף קטן י להמציץ בו לדריגא הסכים בסדר"מ משה, וכן פסק הדרד"ה ס"ס. ומה שכתבתי וכל שכן אם מן השמים וכו', פן כתב הדגול מרכבה דבהו כלי עלמא מודים דנעשה אשר: ופשוט להסבירנה הוא הדין אם נקטע כף ידו וימנית נעשה כנה אשר: וכתב שכתבתי בפנים. וראיתי בפר"מ קנדים בסמ"ק תרנא שמתקפס כנה ומשמע דלא ברינא לה סברת הדגול מרכבה. ומכל מקום פשוט דנחל לסמוך כנה על הדגול מרכבה אחרי דאפילו באשר שנעשה על ידו שהרגיל עצמו גם כן פסק הדרד"ה משה דרינא כאשר. ודע דלפי מה שכתבתי למעלה בנקטע שמאלו ולא נשאר לו כי אם הקבוצת, דמקשר הדין חוב להניח עליה תפלין, הוא הדין בנקטע יד ימינו ולא נשאר לו כי אם הקבוצת חוב להניח עמה עליה תפלין. דעתה אחר שהרגיל עצמו לעשות בשמאל, הנמין נעשה שמאל: * מניח בשמאלו. עין במשנה ברורה בשם חושי"שני: ו(עין בשערי תשובה שכתב דמדברי בעל העטור שהובא בבית יוסף בסמ"ק תרנא דסבירא לה דצא, ודבריו אין מנחין. דכנת הפעל העטור מה שכתב שם דלא גרע מתפלין: (לז) רוצה לומר, אחרי דבתפלין דינא הכי דמניחן בשמאלו שהוא ימין כל אדם על-כל-פנים לענין לולב בדיעבד יצא כנה: (לח) אבל בתפלין גופא בודא אם הפך והניח בימינו שהוא שמאל כל אדם, אפילו בדיעבד לא יצא, דכאשר שמאל דידה הוי בימין כל אדם. אחר כך מצאתי בחושי"שני שכתב כן דברי בעל העטור בראיות כמו שכתבנו: * ויש אומרים שהיך שכותב בה וכו'. מסתימת השלחן ערוך ותפוסקים משמע דכל כתיבה מנהיג לה: (לח) ולא בעינן שיהיה יכול לכתב ספרים תפלין ומזוזת גופא. כדמשמע לכאורה פשוט דקרא וכתבתם: אך אם אינו יכול לכתב כתב גמור רק רשימות ותמונות בעלמא לזכרון, כמו שאנו קורין (בלשון אשכנז יציער), אינו יודע אם הוא כולל כתב לענין זה. ו(עין ברמב"ם פקד א מהלכות שבת דין י במה שכתב: ואפילו משני סימניות, ובהפגיד משה שם, וצריך עיון. ובאמת כגון זה בודא יותר טוב לסמוך על שיטת הגר"א וקרב מהראשונים דסבירא להו פדעה הראשונה, וכמו שהארץ בכעין זה הארצות הסיים עין שם: * ויהי נהגה. עין מגן אברהם שכתב. דלדעת זו אפילו אם הוא שולט בשתי ידיו כתיבה מניח בשמאל כל אדם אף שאשר כל מעשיו עושה בשמאלו. ו(עין עוד שם שהביא דעת הפ"ח שחולק וסובר דדוקא אם כותב בימינו ושאר כל מעשיו עושה בשמאלו, שכתב נחשב כשולט בשתי ידיו, אבל אם כותב בשמאלו ושאר מלאכתו עושה בימינו,

שער הציון

(כט) מגן אברהם: (ל) אליה רבה: (לא) מגן אברהם, והגר"א הסכים לדריגא גם כן הכי: (לב) חיי אדם: (לג) מגן אברהם ופרי מגדים: (לד) מגן אברהם ופרי מגדים: (לה) גם זה במשכנות יצחק סעיף קטן ח: (לו) ט"ז:

הלכות תפילין סימן כו

ביאורים ומוספים

[ביה"ל ד"ה והכי נהוג]

אם כותב בימינו ושאר כל מעשיו עושה בשמאל מקמת שנקל לו, יניח התפילין בשמאל כל אדם⁽³³⁾.

(33) ולענין מי שעושה מלאכות הצריכות חזק בידו הימנית, אבל עיקר כתיבתו ואכילתו ושאר תשמישים שאינם מצריכים חזק עושה בשמאל, אף שיכול לכתוב ולאכול גם בימין והוא עושה כן כאשר יד שמאל עייפה ממלאכתה, דעת הגר"ש אלישיב (ישא יוסף ח"א אורח סי' ג) שיניח את התפילין על יד שמאל, והוסיף, שרצוי שעד הבר מצוה ירגיל עצמו בכתיבה ביד ימין.

[משנ"ב ס"ק לג]

אין להניחה על התורה שיש בה קדשה יותר מן הקצועה⁽³⁴⁾.

(34) אכן, לגבי קיפול התפילין, כתב לקמן (סי' כח ס"ק ט) שיכרוך את הרצועות על התיתורא.

[משנ"ב ס"ק לג]

דהינן במקום התחלת צמיחת השערות שבראש⁽³⁵⁾.

(35) ומי שלא גדלו לו שערות בראשו לצד פניו, כתב האות חיים ושלום (ס"ק טו) שיניח את התפילין במקום שדרך השערות לצמוח אצל שאר אנשים, אכן, עליו להזהר שלא להעלותו יותר מהמקום שמוחו של תינוק רופס.

וכן לגבי מי שנשרו שערות ראשו, כתבו האות חיים ושלום (שם) והבן איש חי (שנה א פ' חיי שרה אות א) ובשו"ת ארץ צבי (ח"א סי' יב אות כב) שיניח במקום שבו היו גדלות שערותיו בתחילה.

[משנ"ב שם]

דהינן שיהיה אפלו קצה התחתון של התתורא⁽³⁶⁾ מנח על מקום התחלת עקרי השערות⁽³⁷⁾.

(36) ומי שצורת גידול שערותיו בתחילת ראשו היא לא בקו ישר אלא בעיגול, כתב המסגרת השלחן (על קצושי"ע סי' י ס"ק ו) שצריך להיזהר שכל רוחב התיתורא יהיה במקום השיער, שהרי ריבוע התיתורא הוא הלכה למשה מסיני. מאידך, בשו"ת צור יעקב (ח"א סי' קסג) ובפתחא זוטא (ח"א סי' א) כתבו, שאף באופן זה מותר להניח את תחילת התיתורא על מקום תחילת עיקרי השערות, אף שצדדי התיתורא מונחים על מקום שאין

גדלות בו שערות. [וראה בהערה הבאה לענין הזהירות בעשיית תפילין של ראש גדולות מאד, ולכאורה תהיה נפקא מינה גם לנדרן זה].

(37) מטעם זה כתב בביה"ל לקמן (סי' לב סמ"א ד"ה אין לו שיעור) בשם השלחן שלמה, שאין לעשות את התפילין של ראש גדולות מאד, לפי שעל ידי זה לא יוכל להניחן על תחילת מקום צמיחת השערות, וכמו שכתב לעיל (ס"ק ד) לגבי תפילין של יד. וכן כתב בספרו שמירת הלשון (ח"א שער התורה פ"ז).

[משנ"ב שם]

צריך להיות מהתחלת עקרי השער שפפדחת ולמעלה⁽³⁸⁾.

(38) ומי שצומחות לו שערות גם על המצח, כתבו בשו"ת לבושי מרדכי (אורח מהדו"ק סי' קי) ובשו"ת פרי השדה (ח"ג סי' קמט) שיניח דוקא במקום שדרך השערות לצמוח בראש כל אדם בגובה הראש.

[משנ"ב שם]

ולענין ברכה עין לעיל בסימן כה סעיף יב⁽³⁹⁾.

(39) ובמשנ"ב שם (ס"ק מד) הביא את דעת הש"ה, שמה שאין נהוגים היום לברך כשנשמטו התפילין ממקומן באמצע התפילה, הרי זה משום שבשעת התפילה מסתמא אין אדם מסיח דעתו מן התפילין, והרי זה כמי שחולץ התפילין על דעת להחזיר, שאינו מברך עליהן. ובשם החיי אדם כתב, שגם בציור כזה המברך לא הפסיד, וסיים המשנ"ב שם שנראה שמ"מ למעט בברכות עדיף.

ואם לא נשמטו כל התפילין או רובן מן המקום, אלא מקצתן בלבד, כתב לעיל (שם ס"ק מה) בשם הט"ז, שאף על פי שצריך להחזירן למקומן, מ"מ אין צריך לחזור ולברך עליהן.

[ביה"ל ד"ה עד סוף]

ועין לקמן סימן לב סעיף מא שכתב דאין שער וכו', מכל מקום לכתחלה בנדיא נכון לזהר בזה⁽⁴⁰⁾.

(40) ומטעם זה כתב בביה"ל שם (ד"ה אורך ורוחב), שנכון לאדם שיהיו תפיליו ממוצעים, דהיינו לא פחות מאצבעים על אצבעים, ולא יותר מארבע אצבעות על ארבע אצבעות.

תפלה של ראש, מהתחלת (לג) עקרי (טו) [טז] השער ממצחו (לד) *עד סוף המקום שמוחו של תינוק ורופס: י *צריך שיחיה הקשר מאחורי הראש למעלה (יז) (לה) *בערף. *צריך לכוון הקציעה

שערי תשובה

בשם ספר ורונתב כח"י לקהר"י צמח וחיבי שם דברי מהר"ש ויטל וכתב שאמר לו שהרב אביו עצמו הניח לו תפלין בסדר הנה כפסע ראשונה שקבש, שאביו לבשם לו ואמר לו שכן היה נוהג האר"י ז"ל לעשות; וכתב להשיג על המתנגדים לעשות גמט שם שיין דל"ת יו"ד, שיש בזה ספק חשש שבמסלול הרצועה נמצא כאלו מוחקו, ונמסר שקבש הלבוש בקבש שמו על דפי הספר אין ולסגור בשבת, (גם הביא מהזרז ואמתה וקדושת סיניסם דאיתא שם "תריין בקשרא מר", דהנה יו"ד וקשר רצועה במעברתא שם תריין בקשרא מר שאנו קושרין הי"ד עם התפלין, והוכיח שאין לעשות כריכות על הנהגה והוא שהמקצא ענין קשירת תשי"י וקשר תחלה תשי"י וקשר סביב החרוץ כו' (ר"ל שיקשר תחלה הי"ד עם התפלה שיי ונהו קשירות הי"ד לבר ר"ל ע"י הדוק הרצועה נקשרת הי"ד אל התפלה) וכתב ימשך הרצועה סביבות החרוץ לעשות ו' כריכות, ולא אמרתי כי"א קשירת הי"ד דבריו הרשבי"י מן השנים המהובט בשמו וכן אמרתי כמ"ש וכן עשה, ע"כ תחלו. גם בש"ע ובלבוש לא נזכר לשון כריכות, אלא קושר קשירה אחת בלבד לצורך הי"ד, עכ"ל הר"י צמח; ורבינו מתיא ה' אחרי רואם זה תורו לעשות כדבריו ז"ל עכ"ל. ומכאן תראה שמש"ש בש"ע האר"י שהביא בעט"ז לאו האר"י ז"ל חתם עלה, וכן מ"ש בפניית הנרפסת 'לעשות ג' כריכות בקבכת קטין שיין' הוא מהבכורים ואינו ענין ענין שיאנו מחותן מהר"י שהוא העקר. וגם במ"מ כתב שצ"ח הי"ד על המעברתא ויכרך עליהם כריכה אחת, ומדברי מהר"י צמח נראה דליתא, ואם נאמר דמ"ש בשניה עובר הרצועה בחרוץ הנהגה מהר"י ע"י התפלה הנהגה הי"ד עם התפלה, אלא שזה אין צליו שם כריכה רק שם קשירה, שמ"ש משום מושך לצורך לכוון הי"ד, כריכות, וכן משמע קצת בסוף דבריו הנהגה הי"ד עם התפלה ובלפ"ז ע"כ מ"ש דקושרין הי"ד עם התפלה אינו ע"י ההדוק רק ע"י הקבכת הרצועה על הי"ד והמעברתא קמשי אותם יחד, וכבר כתבתי דממ"ש ס"ח ה' אינו נראה בן ג'ע"ז: [טז] השער. עבה"ט. וכתבם השיב הב"י על הש"י, דגם פנת הש"י על קצה התחתון מהתפלין דהנהגה התחתון, ושוב מצאתי בן באר"י וכ"כ בש"י דברי יוסף ס"ח טז: ויתן קציעה של ראש ומשכבת ומשכבת על הראש ומתחלת עקרי שער הפדחת יתח התפלה, ויתח כגון התפלה ס"י קנן ותיאור בכר"י: [ז] בערף.

באור הלכה

נתיב בשמאל של כל אדם. אף המגן אברתם מסיים עליו שאנו אין לנו אלא פסק השלשון ערוך, וכן סתמו בפסגות אברתם הרבה מהאחרונים שאמרו: אף הארצות התיים החזיק בדעת הב"ח להלכה, והגה"א בבאורי החזיק לגמרי כדעה הראשונה ולא אילן כלל בטר כתיבה, ואם כן אם כותב בימין ושאר מצויו עושה בשמאל, נתיב בימין. אף מקל מקום נראה לעניית דעתו דנוכל להתקין על העולם דנוהגין בלילא אלא כללי עלמא ומקנן על שישאל תורה היא, דנראה לי דאפילו לדעה הראשונה הני מלי דכדי שכותב בה אין יכול לעשות פסלות האחרות, אבל אם באותו יד יכול גם כן לעשות פסלות האחרות רק שנקל לו לעשות בהדי השני, מקרי שולט בשתי ידיו לכלי עלמא, כיון דהכדי השני אינו יכול לכתב כלל, וכל יד יש לה מעלה בפני עצמה, ואין זה דומה למה שכתבנו במשנה בירנה סעיף קטן כ' דבור הפתחיל שולט. ולמדתי דבר זה מהתורה של הרב שצרי תשובה לקמן בסיומן חורג לענין לולב, ששם אין לכתובה שום מעלה לכלי עלמא, רק פסותם פסלה וחדיות, וכמו בקאן לדעה הראשונה לענין תפלין, ואפילו הכי כתב שם דנה מקרי שולט בשתי ידיו מחמת סכרה זו, ואם כן הוא הדין הכא אפילו לדעה הראשונה ולהגה"א שהולך בשיטתו, אם כותב בימין ושאר כל מצויו עושה בשמאל מחמת שנקל לו, נתיב התפלין בשמאל כל אדם³³, כך נראה לעניית דעתי: * עד סוף וכו'. עין בטור ורבינו יתום משמע מנהיג דכל גבה הראש הוא בכלל הנהגה, וכן משמע בספר התרומה ובירושלמי שהביא להמעין בו (והעתיקו בבאור הגה"א); וברב"ם משמע מפשטא דלשנה דלא סבירא לה כן. ועין בבית יוסף וכן בסמ"ק ובכל"ב סתמו בפרוש דשעור הנחת תפלין ומשך בסך הכל עד חצי שפוע הראש, ולכן מהנכון מאד לזהר על-כ"ל פנים לכתחלה שלא יהיו התפלין גדולים ביותר, כי על-דבריהם נמשך למעלה על כל גבה הראש, ומכל מקום בדרך כלל טוב יותר שימשך התפלין בגבה למעלה משישפילם לצד המצח, כי בגבה יוצא על-כ"ל פנים לדעת כמה מהראשונים, והירושלמי מסייע להו וכנ"ל, מה שאין כן לצד המצח. ועין בספר מעשה רב ובהנחות סתם ד' תנאין ר' אבהו וצ"ל חול"פ וצ"ל משמע מנהג גמ"כ דטוב יותר לכתחלה להמשיך התפלין לצד מעלה כדי שלא יאפילו לצד המצח; ומכל מקום אפשר דגם המעשה רב מורה דלכתחלה לא יבטיחם עד סוף גבה הראש, כדי לצאת לדעת הסמ"ק והכל"ב גמ"כ. ונעוד עוד דאפילו לדעת ספר התרומה דמכשיר כל גבה הראש לתפלין, משמע מנהג שם (לח פרושא) דעל-כ"ל פנים אין לעשותן יותר גדולים מאובע אצבעות, ונהיג עם התפלה והמעברתא, וכמו שכתב בספר בית יעקב, ונהיג שער מקום שני תפלין שבזמן הגמרא. ועין לקמן סימן לב סעיף מא שכתב דאין שער וכו', מכל מקום לכתחלה בנודאי נכון לזהר בזה³⁴: * בערף. עין במשנה בירנה. ונאיתי במעשה רב שכתב שהקשר צריך להיות פתח שפוע הקדקד, ולעניית דעתי משמע כן בספר התרומה שזה לשונו: הקשר של תפלין

באר היטב

(טו) השער. הש"ס פסק דכל התפלין צריכים להיות מנחים במקום שיש קרחה, דהנהגה שיהיה קצה התחתון בעקרי השער, ולא פוטעים לומר שהקצה העליון תחילת המקום השער ועקר התפלין מנחים על המצח ועוברים על אסור דאוריתא ומכריכין ברכה לבשלה ע"ש. ובתשובת בית יעקב ס"י קלא חולק על הש"ס ופסק מהתחלת עקרי השער יהא התפלה תחילת שם ולא הקציעה ע"ש (ועין כה"ג): (יז) בערף. שהוא סוף הגלגלת והוא נגד הפנים ולא

הקבכת. ובסוף דבריו כתב שראה בחלום להרב מהר"י ז"ל אשר האמת נכון עליו ואמר: לו הנה בספר הפקודות בדרך עצמו ש"מ אף הרצועה תמצא קאה יותר בירנה והיא נכונה ונזקקה והוא שהמקצא ענין קשירת תשי"י וקשר תחלה תשי"י וקשר סביב החרוץ כו' (ר"ל שיקשר תחלה הי"ד עם התפלה שיי ונהו קשירות הי"ד לבר ר"ל ע"י הדוק הרצועה נקשרת הי"ד אל התפלה) וכתב ימשך הרצועה סביבות החרוץ לעשות ו' כריכות, ולא אמרתי כי"א קשירת הי"ד דבריו הרשבי"י מן השנים המהובט בשמו וכן אמרתי כמ"ש וכן עשה, ע"כ תחלו. גם בש"ע ובלבוש לא נזכר לשון כריכות, אלא קושר קשירה אחת בלבד לצורך הי"ד, עכ"ל הר"י צמח; ורבינו מתיא ה' אחרי רואם זה תורו לעשות כדבריו ז"ל עכ"ל. ומכאן תראה שמש"ש בש"ע האר"י שהביא בעט"ז לאו האר"י ז"ל חתם עלה, וכן מ"ש בפניית הנרפסת 'לעשות ג' כריכות בקבכת קטין שיין' הוא מהבכורים ואינו ענין ענין שיאנו מחותן מהר"י שהוא העקר. וגם במ"מ כתב שצ"ח הי"ד על המעברתא ויכרך עליהם כריכה אחת, ומדברי מהר"י צמח נראה דליתא, ואם נאמר דמ"ש בשניה עובר הרצועה בחרוץ הנהגה מהר"י ע"י התפלה הנהגה הי"ד עם התפלה, אלא שזה אין צליו שם כריכה רק שם קשירה, שמ"ש משום מושך לצורך לכוון הי"ד, כריכות, וכן משמע קצת בסוף דבריו הנהגה הי"ד עם התפלה ובלפ"ז ע"כ מ"ש דקושרין הי"ד עם התפלה אינו ע"י ההדוק רק ע"י הקבכת הרצועה על הי"ד והמעברתא קמשי אותם יחד, וכבר כתבתי דממ"ש ס"ח ה' אינו נראה בן ג'ע"ז: [טז] השער. עבה"ט. וכתבם השיב הב"י על הש"י, דגם פנת הש"י על קצה התחתון מהתפלין דהנהגה התחתון, ושוב מצאתי בן באר"י וכ"כ בש"י דברי יוסף ס"ח טז: ויתן קציעה של ראש ומשכבת ומשכבת על הראש ומתחלת עקרי שער הפדחת יתח התפלה, ויתח כגון התפלה ס"י קנן ותיאור בכר"י: [ז] בערף.

משנה בירנה

התפלה שיש בה קדשה יותר מן הרצועה³⁴. ונהנהגים להניח השל" ראש קדם שפוכרים על החרוץ, יש אומרים (ל) דיכול לכוון הרצועה על הקציעה שלא תמוש תפלה של יד ממקומה עד שנייה השל"ראש, ואחר כך יסדנה ויכרך השכבה כריכות. ומי שבת"י צרות והתפלין נדים ממקומם על-ידי זה, יכול לכוון סביב התפלה כדי לחזקם [ארה"ח]: ט (לג) עקרי השער. פרוש, ד"בין עיניו" לאו משם הוא, דגמרינן גזרה שנה מ"לא תשימו קרחה בין עיניכם" האמור אצל מות: מה להלן מקום שעושה קרחה והוא הראש, אף כאן מתחיל (ל) מקום תפלין ממקום שיש שכיכות קרחה, דהנהגה ממקום התחלת צמיחת השערות שבראש³⁵. ורבינו נכשלים באסור זה וטועים לומר שהקצה העליון מתחיל ממקום השער, ועקר התפלין מנח על המצח, ועוברים על אסור דאוריתא, דכל התפלין צריכין להיות מנחים במקום שיש קרחה, דהנהגה שיהיה (ל) אפילו קצה התחתון של התפלה³⁶ מנח על מקום התחלת עקרי השער³⁷. (מ) אכל אין להשיג למי שיש לו שערות ארכות ששוכבים עד חצי המצח להניח שם התפלין, כי התחלת מקום התפלין צריך להיות מהתחלת עקרי השער שבפדחת ולמעלה³⁸; (מא) ויותר טוב להניח קצת למעלה משער זה, דהא מקום יש בראש להניח שתי תפלין. כדי שלא ישמט למטה על המצח. וכל (מב) הפנייתן על המצח הוא מנהג קראים ולא עשה המצוה. (מג) וכל בעל-נפש יזהיר לחבריו וילמדם שלא יבשלו בזה, כדי שלא יהיו חס ושלום בכלל פושעי ישראל בגופן, דזהו קרקפתא דלא מנח תפלין, וגם הברכה ה' לבשלה, (מד) התפלין שפגמו שלא במקומן ה' כמנחין בכיסן, ואם נשמטו ממקומן צריך להחזירן תוך; וליענין ברכה עין לעיל בסיומן כה סעיף יכ³⁹: (לד) עד סוף המקום. ורצה לומר, (מה) ששקצה המעברתא של התפלין לא יהיה מנח למעלה ממקום שמוחו של תינוק רך: י (לה) בערף. שהוא (מו) סוף הגלגלת והוא

שער הציון

(ל) מגן אברתם וארצות התיים: (ל) ט"ז: (לג) אחרונים: (מ) פרי מגדים: (מא) הגה"א במעשה רב ושלחן שלמה: (מב) גמרא ורמב"ם: (מג) עלת תמיד: (מד) פרי מגדים: (מה) אחרונים: (מו) מגן אברתם: